

“จิ้มก้องครั้งสุดท้าย” คำแนะนำจาก “เบาเริ่ง” ทำไทยเลิกระบบการค้าบรรณาการ

พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏนามศิลปิน, สีฝุ่น สมัยรัชกาลที่ 4 ประดิษฐานในพระที่นั่งอัมพรสถาน กรุงเทพฯ ภาพตกแต่งฉากหลังเพิ่มเติม (ภาพต้นฉบับจากหนังสือ จิตรกรรมและประติมากรรมแบบตะวันตกในราชสำนัก เล่มที่ 1)

ผู้เขียน ธนกฤต ก้องเวหา

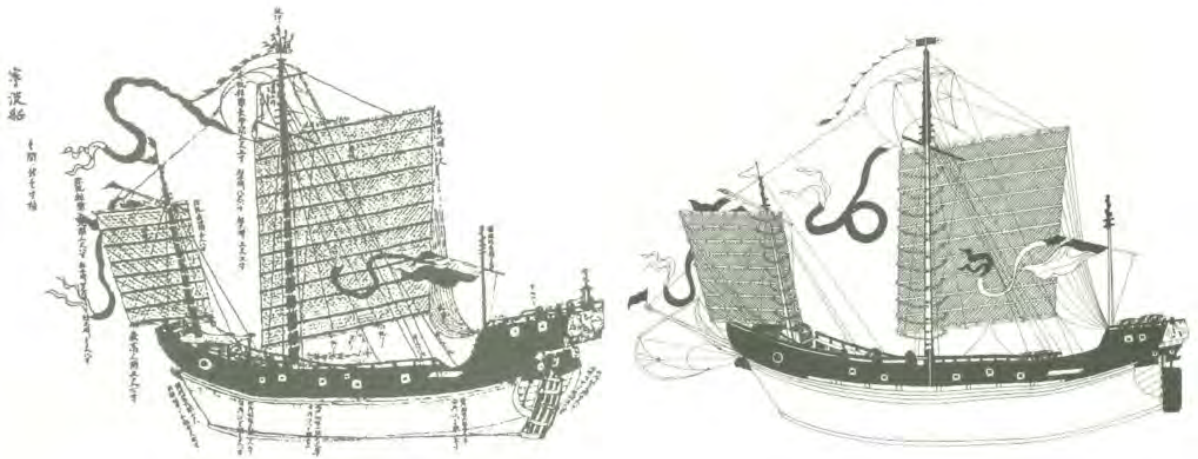
เผยแพร่ วันพฤหัสบดีที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2568

ตามคณะทูตสยามไปจิ้มก้องครั้งสุดท้ายที่กรุงปักกิ่ง ระหว่าง พ.ศ. 2394-2397 ทูตไทยไปเห็นอะไร หรือต้องเจออะไรบ้าง ? จนเป็นเหตุให้เมื่อกลับมาถวายรายงานรัชกาลที่ 4 แล้ว สยามถึงกับยกเลิกการส่งทูตบรรณาการไปเมืองจีนอย่างถาวร

ก่อนสยามจะยกเลิกการ “จิ้มก้อง” การค้าสำเภาระหว่างสยามกับจีนเริ่มเสื่อมลงมาตั้งแต่ทศวรรษ 2380 แล้ว ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากจักรพรรดิจิ้นทรงประกาศให้สยามเลื่อนระยะเวลาในการส่งคณะทูตไปจีน จากเดิมทุก 3 ปี เป็นทุก 4 ปี

แต่สยามยังส่งทูตไปอีกว่ากำหนดอยู่ที่ คือส่งไปปี 2383, 2384 และ 2386 ซึ่งจีนก็ให้การต้อนรับคณะทูตเหล่านั้นตามปกติ ด้วยเห็นว่าประกาศเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังไม่ไปถึงพระเจ้าแผ่นดินสยาม แต่หลัง พ.ศ. 2386 กว่าสยามจะส่งทูตไปอีกก็ พ.ศ. 2391 ซึ่งเป็นคณะสุดท้ายในสมัยรัชกาลที่ 3

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่จีนพ่ายแพ้สงครามฝิ่นต่ออังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2385 การค้าระบบบรรณาการที่กว้างตั้งเริ่มสูญเสียสถานภาพพิเศษไปพร้อม ๆ กับความเชื่อมั่นของราชสำนักกรุงเทพฯ เป็นเหตุให้สยามเริ่มเปลี่ยนรูปแบบจากการค้าสำเภาในระบบบรรณาการ มาสู่การค้าเสรีโดยใช้เรือแบบตะวันตก ซึ่งเติบโตอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อังกฤษตั้งสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางการค้าของตนในภูมิภาคนี้เมื่อ พ.ศ. 2362 แล้ว

ลายเส้นเรือสำเภาสยาม ปรากฏในเอกสารบันทึกจดหมายเหตุการค้าของญี่ปุ่น โดยระบุว่าเรือแบบนี้เดินทางไปถึงเมืองนางาซากิกลางพุทธศตวรรษที่ 22

ทูตไทยไป “จิ้มก้องครั้งสุดท้าย”

พ.ศ. 2394 เมื่อรัชกาลที่ 3 เสด็จสวรรคต ปีเดียวกันนั้นรัชกาลที่ 4 ยังทรงปฏิบัติตามพระราชประเพณีที่ยึดถือต่อ ๆ กันมา คือส่งพระราชสาส์นไปยังจักรพรรดิจีนเพื่อไว้อาลัยจักรพรรดิเตากวง รวมถึงแจ้งข่าวการสวรรคตของรัชกาลที่ 3 และการขึ้นครองราชย์ของพระองค์

แต่การส่งคณะทูตไปในปี 2394 ไม่ได้ราบรื่นดังหวัง เพราะทูตสยามต้องรออยู่เฉย ๆ ที่กวางตุ้งถึง 3 เดือน จนทางการจีนขอให้กลับกรุงเทพฯ ไปก่อน เพราะราชสำนักที่กรุงปักกิ่งไม่พร้อมต้อนรับ เนื่องจากเป็นสถานการณ์ช่วงไว้ทุกข์ ทูตสยามก็ปฏิบัติตามนั้น รัชกาลที่ 4 จึงทรงแต่งตั้งคณะทูตใหม่ไปจีนอีกครั้งในปีต่อมา

การเดินทางครั้งนี้เปลี่ยนท่าทีของสยามต่อระบบบรรณาการที่กระทำมาอย่างยาวนาน โดยมีตัวแปรสำคัญคือ เหตุการณ์ต้อนรับคณะทูตฝรั่งเศสของราชสำนักจีน สถานการณ์ไต้หวันที่ยกเว้นกว่า หรือ “กบฏไต้หวัน” และการพูดคุยกับ “จอห์น เบริง” (John Bowring) ที่ฮ่องกง

เรื่องนี้ เอริก มะซูเด เล่าไว้ในบทความ “นัยของ ‘จัมก้อง’ ส่งทูตบรรณาการไปยังจีนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์” ของนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับเดือนกันยายน พ.ศ. 2546 ว่า ความวุ่นวายทางการเมืองจีนในช่วงทศวรรษ 2380-2390 มีส่วนอย่างมากในการทำให้สยามเริ่มตระหนักถึงความล้มเหลวของการทูตบรรณาการ

จากคำให้การของทูตคณะ พ.ศ. 2395 สยามให้ความสำคัญกับพิธีการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางไปจัมก้องอย่างมาก มีอธิบายถึงการรับรองทางการทูตที่กรุงปักกิ่งและกวางตุ้งอย่างละเอียด รวมถึงของพระราชทานจากจักรพรรดิที่ปักกิ่ง กวางตุ้ง หรือเมืองอื่น ๆ ตามเส้นทาง

เหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญคือ เมื่อราชสำนักปักกิ่งเชิญคณะทูตสยามร่วมพิธีการต้อนรับคณะทูตฝรั่งเศส ทำให้สยามตระหนักถึงสถานะอันต่ำต้อยของตน เมื่อเปรียบเทียบกับมหาอำนาจตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับจีนตอนแรก ทูตสยามปฏิเสธคำเชิญโดยอ้างว่าเคยเห็นคณะทูตฝรั่งเศสที่สยามแล้ว และอยากกลับกรุงเทพฯ โดยเร็ว แต่ทางปักกิ่งไม่อนุญาตให้เดินทางกลับไปกวางตุ้ง ด้วยเหตุผลว่า “เมืองเล็กน้อยอย่างสยามควรจะต้องรอให้สิ้นธุระเมืองใหญ่ก่อน”

คณะทูตสยามจึงต้องคอยคณะทูตฝรั่งเศสอยู่ร่วมเดือนอย่างไม่เต็มใจ พร้อมทูตเมืองอื่น ๆ อีก 5 เมือง โดยได้เข้าเฝ้าในพระที่นั่งศรีกรงก๊ก มีแต่คณะทูตฝรั่งเศสเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปภายในพระที่นั่งโถงใหญ่ โดยเจ้าพนักงานให้เหตุผลว่า

“พาทูก่านทั้ง 6 เมืองนี้เข้าไปดูในพระมหาปราสาทไม่ได้ด้วยท่านเป็นราชทูตเมืองเล็กน้อย จะเข้าเฝ้าในพระมหาปราสาทไม่ได้ ต้องเฝ้าที่หน้าพลับพลาเหมือนเมื่อมาเฝ้าแต่ก่อน ๆ ...เฝ้าได้แต่ทูตประเทศใหญ่ คืออังกฤษกับฝรั่งเศสเป็นต้น...เมื่อเฝ้าก็เฝ้าตามธรรมเนียมเหมือนประเทศราชของกรุงปักกิ่ง”

ทูตสยามจึงตระหนักว่า สยามได้รับความสำคัญน้อยกว่าฝรั่งเศส ดังว่า “ราชทูตฝรั่งเศสได้เห็นเงินรับรองราชทูตฝรั่งเศสยิ่งกว่าทูตไทยเป็นหลายสิบเท่า”

นอกจากนี้ โดยปกติเมื่อคณะทูตออกจากกรุงเทพฯ จะเดินทางไปถึงกวางตุ้งในเดือนมิถุนายน พักอยู่ที่นั่น 4-5 เดือนแล้วจึงเดินทางต่อไปถึงกรุงปักกิ่งในเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นเดือนที่ทูตต่างชาติมาร่วมพิธีขึ้นปีใหม่นั้น 1-2 เดือน ทูตจะเดินทางกลับมาที่กวางตุ้งโดยใช้เวลาประมาณ 3 เดือน อยู่ที่กวางตุ้งครึ่งเดือน แล้วจึงกลับถึงกรุงเทพฯ ในเดือนธันวาคม

ปรากฏว่าการเดินทางจากปักกิ่งมาถึงกวางตุ้งของคณะทูตสยามเมื่อปี 2395 ต้องใช้เวลาถึง 10 เดือน เนื่องจากถูกกบฏไต้ผิงปล้นสะดมและสังหารล่ามจีนตายที่จังหวัดเหอหนาน

เมื่อออกจากกวางตุ้งเพื่อเดินทางกลับกรุงเทพฯ คณะทูตได้แวะพักที่ฮ่องกง 5 วัน เพราะได้รับคำเชิญจาก จอห์น เบาริง ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการอยู่ที่นั่น การพบกันครั้งนี้มาจากการที่เบาริงอยากทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน เหนือหนาน พร้อมทั้งให้คำแนะนำทูตสยามว่า

“ให้กราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ ว่า กรุงเทพฯ ทุกวันนี้เป็นบ้านเมืองใหญ่กว่าแต่ก่อน มีอำนาจเสมอ อังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกันแล้ว ไม่ควรจะไปก้องจีน ครั้งนี้ไทยได้ที่มีเหตุไม่ควรจะไปอีกเลย”

เป็นอันว่าคณะทูตสยามชุดที่ไปจี้มก้องครั้งสุดท้าย ออกจากกรุงเทพฯ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2395 ที่สุดก็ กลับมาถึงมาตุภูมิในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2397 วันรุ่งขึ้น คณะทูตเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) แล้วกราบบังคมทูลตามที่ไปราชการมา ปีต่อมาสยามก็ทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ เปิดฉากการค้าเสรีของสยามอย่างเป็นทางการ

เซอร์ จอห์นเบาริง ภูมิมีส่วนสำคัญในการทำสัญญาเบาริง

น่าเสียดายที่ไม่มีหลักฐานบอกว่าบุคคลที่พบกับจอห์น เบาริง ที่ฮ่องกงคือใคร ? และเรื่องนี้ถูกหยิบยกมาพูดอีกหรือไม่ในการเจรจาสนธิสัญญาเบาริงในเดือนเมษายน พ.ศ. 2398 แต่เชื่อได้ว่าคำแนะนำของเบาริงคงถึงพระกรรณรัชกาลที่ 4 แน่ ๆ

อ้างอิง :

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. “จี้มก้อง” การค้าพาณิชย์ “ไทย-จีน” สร้างรายได้มหาศาลในช่วงต้นรัตนโกสินทร์.
ศิลปวัฒนธรรม ฉบับตุลาคม พ.ศ. 2544.

เอริก มะซูดะ. นัยของ “จี้มก้อง” ส่งทูตบรรณาการไปยังจีนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์. ศิลปวัฒนธรรม ฉบับ
กันยายน พ.ศ. 2546.

เผยแพร่ในระบบออนไลน์ครั้งแรกเมื่อ 14 สิงหาคม 2568

https://www.silpa-mag.com/history/article_156887